

Р.О. Матвієнко (Економіко-технологічний
університет, м. Бровари, Україна)

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРОСТІР»

У статті проаналізовано особливості трактування поняття «простір» у регіональній економіці. Визначено економічну сутність, роль і значення просторової організації держави. Розкрито сутність поняття «економічний простір регіону».

Ключові слова: економічний простір, регіональна економіка, регіональний простір.

Літ. 13.

Р.А. Матвиенко (Экономико-технологический
университет, г. Бровары, Украина)

МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ КАТЕГОРИИ «ПРОСТРАНСТВО»

В статье проанализированы особенности трактовки понятия «пространство» в региональной экономике. Определены сущность, роль и значение пространственной организации государства. Раскрыта сущность понятия «экономическое пространство региона».

Ключевые слова: экономическое пространство, региональная экономика, региональный пространство.

R.O. Matviyenko (University of Economics
and Technology, Brovary, Ukraine)

FORMATION MECHANISM FOR THE CATEGORY "SPACE"

The paper analyzes the peculiarities of the interpretation of the notion "space" in the regional economy. The essence, role and importance of spatial organization of a state are determined. The essence of the notion "economic space of a region" is revealed.

Keywords: economic space; regional economics; regional space.

Постановка проблеми. Традиційно простір досліджувався природничими науками, де мова йде про фізичний простір як основну форму існування матерії. На сьогодні простір розкривається в поняттях, що відображають процеси економічного, інформаційного, політичного і культурного розвитку, урбанізації, зростання народонаселення, міграції, антропогенного впливу на природу тощо. Простір характеризується протяжністю, структурністю, співіснуванням і взаємодією елементів: соціальних груп, інститутів, організацій тощо. Виходячи з цього, виділяється безліч просторових сфер: економічна, політична, культурна, етнічна, конфесійна, інформаційна тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню й узагальненню проблем визначення регіонального та економічного простору присвячені фундаментальні дослідження українських вчених-регіоналістів. Глибиною і широтою охоплення досліджуваних проблем характеризуються наукові праці А.І. Амоші [1], В.М. Гейця [7], Б.М. Данилишина [11], С.І. Дорогунцова [11], А.О. Єпіфанова [6], М.І. Фашевського [11], В.І. Пили [9], Л.Г. Чернюк [11].

Метою дослідження є аналіз механізму формування категорії «простір», поглиблення підходів до визначення сутності поняття «економічний простір».

Основні результати дослідження. Під економічним простором найчастіше мають на увазі економічну систему, що існує в певних географічних межах, які у різних авторів простягаються від єдиного світового економічного простору

до регіонального. При цьому економічний простір (економічна сфера соціального простору) постає як поле зосередження господарського життя суспільства, історично накопиченого капіталу, що представляє в упредметненій формі основні виробничі фонди, розвиток галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери, інноваційну та інвестиційну діяльність, включає різноманітні виробничо-технологічні й торговельно-обмінні зв'язки, охоплює сформовану систему розміщення продуктивних сил тощо. Іншими словами, економічний простір складається з ресурсної, виробничо-технологічної, фінансової та інших складових [2].

На думку А. Бекарева, економічний простір утворений: а) фізичними та юридичними особами (суб'єктами), які для реалізації своїх економічних потреб виражають ці потреби і вступають в економічні відносини; б) фізичними і нефізичними об'єктами, джерелами економічних інтересів та економічних відносин. При цьому джерелом економічних інтересів виступають економічні ресурси [2].

Недооцінювати роль географічних і політичних чинників у формуванні економічного простору регіонів безумовно не варто, оскільки географічний простір є природним кордоном і основою існування політичної системи будь-якої держави. Зв'язок природи й політики багатозначний і багатоплановий. Кліматичні умови, ландшафт, флора, фауна тощо суттєво впливають на соціальне (у тому числі політичне) буття людини. Особливо важливим є визначення таких фізико-географічних параметрів держави, як виходи до моря, наявність внутрішніх бар'єрів, які важко долати, ландшафти та їхні властивості, водні шляхи, співвідношення гір і рівнин, фізичні особливості кордонів, острівне положення та/або наявність острівних ексклавів¹. Вдале географічне розташування дозволяє державі економити енергію, зменшує можливість стихійних лих, дає необхідні природні ресурси тощо [5].

Під просторовою організацією держави слід розуміти внутрішню структурованість національного простору, що є результатом діяльності соціально-економічних суб'єктів у різних просторових сферах і на різних просторових рівнях. Звичайно, будь-який перелік сфер буде умовним і неповним, зважаючи на взаємозв'язок і постійне ускладнення форм соціального життя.

«Поведінка будь-якої національної економіки диктується жорсткими правилами постіндустріальної, цивілізаційної моделі розвитку як вищої техногенної фази світового розвитку. Гео економічний простір поступово переходить до техногенних цивілізаційних координат, тобто на нові горизонти цивілізаційного розвитку, які надають йому нове забарвлення і формують нову картину світу — неоекономічну. Змінюється гео економічний простір і його стосунки з геополітичними і геостратегічними просторами. Відповідно змінюється і система взаємовідносин національних економік із зовнішнім середовищем і між собою» [8].

Простір як економічний інструмент володіє стосовно політики певними якостями: ресурсно-об'єктивними та контрольно-комунікаційними. З огляду

¹ Ексклав — несурверенні регіони, відокремлені від основної території країни і оточені більш ніж однією державою. Іноді поняття ексклава і напіванклава поширюють на інші територіальні утворення, наприклад, на адміністративно-територіальні одиниці у складі держави.

на це простір трактується як джерело ресурсів, що є об'єктом інтересів влади, і як середовище, в межах якого відбувається взаємодія суб'єктів економічної діяльності і влади [12].

Л.Г.Чернюк і М.І. Фашевський розглядають економічний простір як певну форму просторової організації економічної діяльності, яка формується виробничими відносинами, тобто зв'язками між функціонуючими економічними системами, об'єктами та суб'єктами підприємницької діяльності. Дослідники вважають, що простір – це сфера господарської діяльності в межах певного середовища [13]. Простір, на думку вчених, формується лише завдяки зв'язкам, тобто взаємодіям між суб'єктами простору, що призводить до: розширення ринків; зростання участі в економічній діяльності та її інтенсивності; удосконалення координації та керованості економічними процесами загалом. Таким чином, економічний простір являє собою господарську, регульовану людиною (суспільством) систему, функціонування якої взаємообумовлене відносинами, зв'язками між природою і суспільством та економічними відносинами між суб'єктами підприємництва [4].

Економічний простір, за визначенням В.М. Василенка, – це «форма організації й позиціонування матеріальних об'єктів чи елементів продуктивних сил, яка виявляється у порядку їх залучення до суспільного виробництва й забезпечення закономірностей руху в часі» [3].

Доцільно окремо зупинитись на особливостях трактування поняття простору в регіональній економіці. Насамперед слід зазначити, що регіон – це частина простору країни, межі якого залежать від явища чи процесу, що досліджуються. Це може бути ареал впливу регіональної влади, яка розповсюджується на адміністративно-територіальну одиницю, простір ринків, зона інтересів суб'єктів господарювання регіону або зона соціально-інфраструктурного і транспортного обслуговування.

Простір у регіоналістиці визначається як взаємопроникнення економічного, географічного та соціокультурного виміру певної території, інтеграційне сприйняття яких визначає її специфіку та впливає на діяльність людей. З огляду на це просторовий розвиток можна розглядати крізь призму функціональних, економічних, соціальних, культурних та інформаційних зв'язків не тільки між суб'єктами господарювання, а й між територіальними системами.

Економічний простір у регіональній економіці – «насичена» територія, яка містить у собі велику кількість об'єктів і зв'язків між ними. Кожен регіон має власний економічний простір і зв'язки з зовнішнім економічним простором. Найважливішими характеристиками економічного простору є: густота (чисельність населення, обсяг валової доданої вартості, природні ресурси, основний капітал тощо на одиницю площі регіону); розміщення (показники рівномірності, диференціації, концентрації, розподілу населення й економічної діяльності); «зв'язаність» (інтенсивність економічних зв'язків між частинами і елементами простору, а також умови мобільності товарів, послуг, капіталів і людей, які визначаються розвиненістю комунікаційних мереж) [10].

В економічному просторі регіону фіксується велика різноманітність форм організації господарства й розселення: промислові і транспортні вузли; територіально-виробничі комплекси; типи міст (монофункціональні, багатофунк-

ціональні тощо) і міських систем (агломерації, мегаполіси); типи сільських поселень.

Висновки. Підсумовуючи проаналізовані підходи до визначення сутності поняття «економічний простір», слід зазначити, що економічний простір виступає:

- формою співіснування суб'єктів економічної діяльності;
- середовищем, що формується внаслідок взаємодії суб'єктів економічної діяльності;
- комбінацією матеріальних, соціальних, духовних складових продуктивних сил;
- сукупністю або нашаруванням різних видів полів;
- сукупністю процесів та явищ, що його формують і призводять до трансформації.

Головним є те, що дослідження міжсуб'єктних і міжтериторіальних відносин лежить у площині теорії економічного простору.

Отже, під економічним простором слід розуміти простір, утворений суб'єктами економічної діяльності шляхом формування функціональних та ієрархічних економічних взаємозв'язків між ними. Результатом цих взаємозв'язків є процеси та явища, що призводять до змін у часі багаторівневої та багатокомпонентної організації економічних відносин. З іншого боку, економічний простір – це сукупність економічних та інституційних форм організації діяльності, що впорядковують просторову поведінку суб'єктів господарювання і відносини між ними.

1. *Амоша О.І.* Організаційно-економічні механізми активізації інноваційної діяльності в Україні // *Економіка промисловості.* – 2005. – №5. – С. 15–21.
2. *Бекарев А.М.* Свобода человека в социальном пространстве: Дис... д-ра филос. наук. – Екатеринбург, 1993. – 389 с.
3. *Василенко В.Н.* Об основных конструктивных элементах экономического пространства // *Экономика и право.* – 2009. – №2. – С. 5–10.
4. *Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фашевський М.І.* Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень. – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – 572с.
5. *Дергачев В.А.* Геоэкономика Украины (теоретические и прикладные основы): Монография. – Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2002. – 244 с.
6. *Єліфанов А.О., Сало І.В.* Регіональна економіка: Навч. посібник. – К.: Наукова думка, 1999. – 340 с.
7. *Інвестиційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко.* – К.: Знання України, 2002. – 240 с.
8. *Мунтиян В.И.* Стратегический замысел экономического развития стран СНГ // *Инновации.* – 2008. – №7. – С. 3–10.
9. *Пила В., Абрамов В.* Програмно-цільовий метод управління соціально-економічним розвитком регіонів // *Економіка України.* – 1999. – №9. – С. 32–39.
10. *Регіональна економіка: Словник-довідник / О.Д. Богорад, О.М. Тевелєв, В.М. Падалка, М.В. Підмогильний.* – К., 2004. – 346 с.
11. *Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / С.І. Дорогунцов, Л.Г. Чернюк, П.П. Борщевський, Б.М. Данилишин, М.І. Фашевський.* – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.
12. *Татаренко Т.М.* Просторові фактори формування регіональної політики в Україні // *Трибуна.* – 2001. – №11–12. – С. 17–18.
13. *Фашевський М.І., Чернюк Л.Г.* Сутність і структура економічного простору // *Продуктивні сили України.* – 2006. – №1. – С. 21–23.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013.